

PŘÍRUČKA VHODNÉ PÉČE O BÍLÉ STRÁNĚ

Praha, 2018

Ing. Mária Podracká

Bílé stráně, ohrožené lokality,
které svým významem a
originalitou vyžadují speciální péči,
kterou jim můžeme
poskytnout jenom my.

V této příručce se Vám pokusíme vysvětlit,
jaká ochrana se
pro toto území hodí nejvíce a jakým způsobem jí
dosáhnout.

**Co vlastně termín
bílé stráně znamená a čím jsou
bílé stráně tak významné?**

Jak název napovídá, jsou to plochy z většiny bílé a na svahu. Na první pohled mohou působit jako trávník, je ale důležité, že travinný porost není souvislý, ale je protkán místy s holou nezarostlou půdou, která má bílou barvu. Díky tomu oblast dostala název „Bílé“. Vznik těchto holých míst a jejich následná údržba je různá. Někdy se jedná o prudké svahy, na nichž dochází k přírodním sesuvům a splachování půdy po deštích apod. Jindy se jedná o méně prudké svahy, ale na místech vyvěrá podzemní voda, tudíž je půda na jaře mokrá a koncem léta úplně vyschlá. To vede k natrhání kořenů rostlin, omezování trav, které následně nemohou celé území zarůst, a nemůže dojít k trvalému růstu lesa. Aby se toto mohlo dít, musí být podloží svahu z nepřiliš pevné horniny – slínovce, rozpadlé opuky a podobně, jinak řečeno jílovitá „hlína“ a ne pevná skála. Zároveň se musí jednat o suché oblasti, nikoli území v deštivých horách nebo podhůří. Podobnému výsledku pomáhalo a pomáhá, i když stále méně a méně, tradiční hospodaření člověka v krajině. Stráně rozšlapané od pasoucích se zvířat, hlinité úvozy starých cest, terasovité sady a staré vinice – to vše vede také k udržování pestré mozaiky trávníků a nezarostlých míst s holou půdou. Tímto je zajištěné specifické uspořádání rostlin: na tyto plochy se uchytí malé, pomalu rostoucí a další flora, která obvykle v krajině nemá místo. Bývaly v suchých pláních v dobách ledových, později se vyskytovaly v pastevní a tradičně obhospodařované krajině pravěku a středověku, ale dneska nerostou na polích, v lesích ani na loukách, a tak jim zbyly pouze bílé stráně. Jedná se obvykle o floru s půvabným květem (například četné druhy orchidejí), líbí se jak člověku, tak hmyzu na ně vázanému. Samozřejmě v přírodě se jedná o kombinaci zmíněných vlivů, které bílé stráně vytvořily a následně udržují a tím se stává každá stráně jedinečnou.

Termíny „**opuková stráň**“ a „**bílá stráň**“ poprvé použil Karel Domin v roce 1925. Vycházel při tom z nápadné fyziognomie a topografických názvů, kterých se používalo pro **neúrodné, málo zarostlé svahy v obvodu svrchnokřídových slínovců**. Reliéf tvoří **svahy s obnaženou slínitou půdou, nebo vyvinutější rendzinovitou, s převážnou jižní až západní orientací** a mají **nejčastěji otevřenou expozici** ve volné krajině.

Oblast pod Českým středohořím, v dolním Poohří, kde jsou bílé stráně nejčastější, se vyznačuje teplým a relativně suchým počasím. Rostlinstvo, reliéf i půda jsou **pod vlivem plošné a rýhové eroze**, která je dost zrychlená (mnohdy blokuje sukcesii).

Fenomén bílých strání je tedy jak přírodní – vzácné plochy udržované nezarostlé díky sesuvům, střídavému zamokření a vysychán, tak kulturní, jedná se o součást tisíciletí tradičně obhospodařované krajiny – většina dnešních ploch bílých strání, nezarostla dřevinami díky tomu, že se tam stovky až tisíce let pásli dobytek, případně sekala tráva, či udržovaly sady. A z tohoto důvodu musíme k zachování bohatství bílých strání přistoupit aktivně a ne čekat až stráně v dnešní přehnojené krajině zarostou.

Biotopy bílých strání jsou také velmi významné zoologicky. Z hmyzu, ze všech druhů, které se zde vyskytují, jmenujme např. brouka dřepčíka (*Aphthona atrovirens*), (*Argopus ahrensi*), (*Bruchidius pauper*) nebo nosatce (*Apion flavimanum*), měkkýše páskovku *Cepaea vindobonensis*.

Ze vzácných druhů brouků vázaných jen na jeden druh rostliny zde žijí *Aphthona atrovirens* (vázan na len žlutý), *Longitarsus absinthii* (na pelyněk pontický), *Argopus ahrensi* (na plamének přímý) a nosatec *Liparus dirus* (na hladýš širolistý).

S bohatstvím rostlinných druhů zcela jistě souvisí i výskyt jednoho tisíce druhů

Hlavní předmět ochrany - současný stav

Dlouhodobým cílem péče je zachování jedinečnosti bílých strání. Na lokalitě, se vyskytuje mnoho chráněných druhů rostlin a živočichů, a tudíž je nutná dlouhodobá ochrana o tyto vzácné lokality.

Důvody degradace bílých stráňí

Nejčastější příčinou degradace bílých stráňí je jejich zarůstání z velké části křovinami, někdy přímou výsadbou dřevin, jakými je například borovice a jejich následné zpevnění a přeměna na les. Jedná se o plochy, které byly v minulosti využívány a tím pádem hlavně udržovány pastvou. V dnešní době, i když se bílé stráňě pořád definují, jako plochy, které nezarůstají, je vidět výrazná redukce jejich plochy a zarůstání. (KREJČOVÁ, Nikol., PRACH, Jindřich., NEPRAŠ, Karel. 2017: Bílé stráňě v Českém středohoří a dolním Poohří, str. 4-6)

Kvůli nedostatečnému hospodaření a plošnému hnojení by patrně většina popsaných lokalit a lokalit s ochranářsky cennými druhy obecně zanikla. Plochy jsou ovlivněné také splachy živin z přilehlých hnojených polí, což se projevuje expanzí konkurenčně silných trav, například ovsíku vyvýšeného (*Arrhenatherum elatium*) a urychlením zmíněného zarůstání dřevinami. Kytky, kterými stráňě zarůstají, jsou v okolní krajině dnes mnohem častější než dřív a díky produkci semen se snadno a rychle šíří. Na degradaci má vliv také vyšší spád atmosférického dusíku (kvůli rostoucí dopravě, zemědělství apod.) a následně plošné hnojení, které se kdysi nevyskytovalo. Krajina je nyní celkově přehnojená. Další kapkou do kalichu devastace vzácné vegetace bílých stráňí je chatová výstavba.

Management

Za tradiční management bílých strání je považována pastva (KREJČOVÁ, Nikol., PRACH, Jindřich., NEPRAŠ, Karel. 2017: Bílé stráně v Českém středohoří a dolním Poohří, str. 4-6),. Je vhodná intenzivnější krátkodobá pastva smíšeným stádem ovcí a koz, na porosty sukcesně zataženější, které potřebují rozvolnit, zpestřit. Kozy potlačují dřeviny lépe než ovce. Je třeba brát v potaz slabé populace velmi vzácných cenných druhů, které by to mohlo nevratně poškodit, při větších lokalitách je vhodné pást extenzivně, je ale potřeba zvážit přínosy a rizika takového managementu na daných lokalitách. Na velkých plochách je možné každoročně bez managementu ponechat přibližně 15-20% plochy, není to však nutnost. Část plochy je možné pást na jaře a další část následně v létě, mozaikovitý typ spásání je postačující.

Nespasené plochy jsou všude kolem. Při spásání je také důležité střídat mozaikovitě i výšku porostu, je možné spásat na některých místech úplně nakrátko a jinde nechat delší porost. Je nutné střídat plochy, délku a čas spásání oblastí... Spásáním kozami se potlačují dřeviny a navíc zvířata nezanedbatelně přispívají k mechanickému narušení půdy.

Nejlépe se jako ochranný nástroj pro obnovení dříve zanedbaných strání osvědčuje pastva stáda o počtu desítek koz a ovcí v relativně malém, snadno přenosném a přestavitelném oplůtku ze sítí z elektrického ohradníku. Takto můžeme zvířata přimět ke spasení přesně cílových míst, třeba těch zarostlých křovinami, třtinou křovištní apod. – kde vypasení a obnovu chceme z ochranného pohledu nejvíce, ale zvířatům flora příliš nechutná. Posuny oplůtků, přesná místa a načasování, lze pak přímo dle znalosti konkrétní lokality přesně vymyslet a optimalizovat pro tamější rostoucí cílové a vzácné rostliny, pro konkrétní vzácné druhy hmyzu apod.

Ale i organizačně snazší pastva ve větších dlouhodobějších ohradách je dobrá, určitě lepší, než nic a místa nechat zarůstat. Potom je ale potřeba dbát, aby místa kde se zvířata zdržují, defekují apod. nebyla v místech s nejcennější vegetací. Přístřešek pro zvířata a místo pro napájení zvířat vodou je tedy třeba pečlivě vybrat tam, kde nebude vadit lokální degradace vegetace.

Na místech, kde pastva není, hlavně kvůli ekonomickému charakteru, lze alespoň dočasně přispět k udržení strání nezarostlých dřevinami a tím pádem vhodných pro cílové druhy, pomocí odstraňování křoví vyřezáváním. Toto opatření, je často potřebné i tam, kde se pase, nebo pást bude.

Kosení:

Jeden z dalších vhodných alternativních managementů bílých strání je kosení. Toto opatření musí být prováděno mozaikovitě, od poloviny června do září. I tady nekosené plochy musí být rotovány. Pokosené zůstatky se ponechávají na ploše až do vyschnutí.

Při kosení se držíme pravidla lepší něco, než nic - pokosit kousek, či pokosit celé naráz, bude lepší než nechat lokalitu být ladem.

Redukce křovin:

Pro plochy s hustšími a vzrostlejšími křovinami je navrhnutá jejich redukce směrem k solitéram s nízkou pokryvností a druhovou rozmanitostí. S ohledem na hnízdění citlivějších druhů ptactva, by k tomuto opatření mělo docházet mimo vegetační období nebo v závěru vegetační sezony (září - únor).

U likvidace náletových dřevin je důležité brát v potaz zmlazovací potenciál, asanace a následný management by měly být řešeny s ohledem na situaci (např. akáty by se v ideálním případě neměly klasicky kácet!)

Nejvhodnější interval by byl každoročně s využitím hospodářských zvířat a lehké ruční mechanizace - křovinořez, motorová kosa, pila. Kalendářně redukce křovin spadá do období konce července až začátku března.

Celoročně by mělo docházet na území ke sběru odpadků.

Monitoring:

Všechny managementové aktivity doporučujeme podrobit důkladnému a intenzivnímu monitoringu odborníků na konkrétní organismy. Výzkum by bylo vhodné naplánovat multioborově s ohledem na nastolenou péči a na základě průběžných výsledků ji případně upravovat. Plochu je nutné zdokumentovat před zásahem, pastvou, či vyřezáváním, aby pak následně bylo jasné, co je výsledkem managementu.

V případě výskytu invazního druhu na lokalitě je vhodné hned po zjištění výskytu přistoupit k jeho likvidaci způsobem vhodným pro daný druh.

Jednotlivé stromy v bílých stráních

V rozsáhlejších stráních, kde je to možné, je vhodné management cílit tak, aby v nich byly na některých místech jednotlivě roztroušené stromy, tedy jakási lesostep, pestrá „parková krajina“, stromy na řídko, korunami se nedotýkající, nebo něco jako extenzivní vysokokmenný sad. Může se jednat o občasně roztroušený dub, břízu, borovici, nebo jak to dříve mnohde bylo – ovocné stromy. Stromy jsou pak nejen vítaným estetickým doplňkem a stínem pro návštěvníka i pro zvířata, ale nezanedbatelně zvyšují pestrost biotopů strání. Stíní a drží vlhkost, ale také pomocí kořenů odčerpávají živiny. Místa pod stromy jsou malinko jiná, než slunné plochy okolo. To je důležité třeba při některých extrémních výkyvech počasí – např. v suchých letech v jedné sledované oblasti kvetly vzácné orchideje jen pod stromy a pod zbytkovým křovím, i když jsou to jinak rostliny otevřených trávníků, v normálním roce kvetou spíše na volném prostranství. A právě z důvodu ochrany jsou křoviny a stromy obvykle vyřezávány. Jak se ale ukázalo, v suchém období tyto cílové rostliny potřebují právě stín stromů. Podobně to pravděpodobně bude i s jinými organismy na jiných plochách. A potřebnost podobné mozaiky různých podmínek bude asi s měnícím se klimatem a jeho větší rozkolísaností čím dál tím více nutná. Je tedy třeba jako vždy nepostupovat „učebnicově“ a na celé ploše stejně, ale spoluvytvářet a udržovat pestrou mozaiku přírody. Proto tedy nejen nechat kusy neposekané, nespasené, každý rok jinde, ale i sem tam strom. Při vyřezávání křovin a náletů z lokalit a před zavedením pastvy je vhodné vytipovat tyto stromy, které mají potenciál na místě zůstat, uvolnit je od okolních stromů přednostně a ochránit před zvířaty. Vhodná může být i výsadba několika vysokokmenů starých krajových tradičních odrůd ovocných stromů v jinak holé stráni.

Příklad v praxi pro management BS uvádíme na Bílých stránkách u Pokratic.

V managementu Bílých stránek může důležitou funkci hrát i fakt, že NPP Bílé stráně je možné rozdělit na dvě plochy – z nichž se každá vyznačuje jiným charakterem a teda i jiným druhem managementu. Tohle dělení je ochránářsky zjednodušené, území je velmi pestré a doslova každá ploška je jiná.

1.

Dolní část NPP s expandujícím jasanem – Sad s expanzivním porostem jasanu a dalších křovin
Management dílčího území

je potřebné odstranění expandujícího porostu jasanu a křovin z bývalého sadu - proces jednorázový, následně je nutné provádět udržovací zásahy ve formách: 1 x asanační, každoročně udržovací zásah opatření je potřebné vykonávat v termínu: srpen - březen

2.

Horní část NPP stravnatým a křovinatým porostem
Management dílčího území

- travnaté plochy s výskytem křovin a stromů, místy hustým s velmi hojným zastoupením chráněných druhů rostlin především vstavačovitých (Orchidacea)
- je potřebná redukce křovin a kosení travnatého porostu. Tohle opatření je nutné vykonávat v období srpna- března , každý rok na ploše 0,5 ha
- dalším opatřením na zachování fenoménu dílčí plochy travnatých porostů je velmi extenzivní pastva malým stádem koz, příp. ovcí o počtu 5-10 ks, v období července - dubna, každý rok na ploše 0,3 ha

Máte-li zájem o návrh managementového opatření, který by byl přizpůsobený Vaší bílé stráni, prosím, neváhejte nás kontaktovat a my Vám plán rádi navrhujeme.

I MY v Arnice se snažíme aktivně pomáhat bílým stráním. Potřebnou péči zajišťujeme prostřednictvím pozemkového spolku Týmu Bořena. **Tým Bořena pečuje o lokality s výskytem chráněných a ohrožených druhů rostlin.**

Cesta, kterou Tým Bořena využívá, je stará forma ochrany přírody a krajiny. Chcete-li se i Vy stát členem našeho týmu, nebojte se nám napsat.

Závěr

Ochrana přírody nemá u nás ani ve světě dlouhou tradici. Původ jejího vzniku se eviduje do minulého století, kde vznikla jako hnutí dobrovolníků, vědeckých nadšenců, na ochranu některých rostlinných a živočišných druhů nebo společenství, jakož i některých jevů anorganické přírody. Problematika ochrany má však hlubší historii. První nápor na přírodu a hlavně na les nastal již v období, kdy se člověk stal usedlým rolníkem, který pěstoval plodiny a choval dobytek. V období průmyslové revoluce byly v Evropě již mnoho území silně devastované, protože lidská činnost překročila limit únosnosti přírody a krajiny.

Obecně však můžeme tvrdit, že ochrana přírody a krajiny, a v širším smyslu i životního prostředí člověka, tvoří relativně nový soubor otázek, kterými se moderní společnost musí zabývat.

Příručka se zabývá vypracováním programu péče o území Bílých strání na území ČR.

Cílem bylo co nejlépe navrhnout dlouhodobé cíle péče v návaznosti na ekologicko-funkční prostory a zóny. Příručka o manažmente a péči byla zpracován s úmyslem co největší efektivity a využitelnosti.

Příroda Česka je velmi jedinečná, nezaměnitelná a hlavně nenahraditelná. Mělo by to představovat základní předpoklad toho, že ji třeba patřičně chránit a starat se o ni, její přirozeným způsobem, protože přírodu máme pouze jednu.

Literatura:

Krejčová N., Prach J., Nepraš K. 2017: Bílé stráně v Českém středohoří a dolním Poohří

Studnička M. 1973: Bílé stráně Českého středohoří: studie ekologická a fytoocenologická. –Ms. [rigorózní práce, depon in: Knihovna katedry botaniky PŘF UK, Praha]

<http://www.ochranaprirody.cz/lokality/?idlokality=15>

http://www.cittadella.cz/europarc/index.php?p=index&site=NPP_bile_strane_cz

<http://arnika.org/bile-strane-a-jejich-charakteristika>

Projekt byl podpořen Ministerstvem životního prostředí, projekt nemusí vyjadřovat stanoviska MŽP.

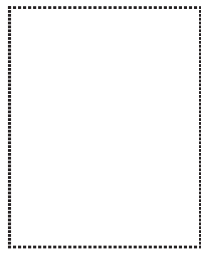

Ministerstvo životního prostředí

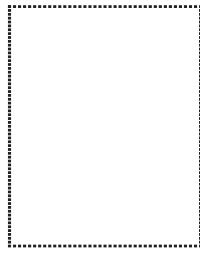

www.armika.org

www.armika.org

www.armika.org

